

BIULETYN NUMIZMATYCZNY

Nr 3 (347) 2007

POLSKIE TOWARZYSTWO NUMIZMATYCZNE
ZARZĄD GŁÓWNY

Tomasz Struk (Krosno Odrzańskie)
mtjjstruk@wp.pl

Żonie Magdalenie

MONETA CROSSENE
PRODUKCJA MONET I BANKNOTÓW W DZIEJACH
KROSNA ODRZAŃSKIEGO¹ (część I)

Wstęp

Moneta nova Crossnensis i Moneta Crossene, takie określenie krośnieńskich² pieniędzy zostało wprowadzone na początku XVI w. Mennica w nadodrzańskim mieście funkcjonowała od II połowy XIII w., aż do roku 1674 (1676?). Pewnym nawiązaniem do dawnych czasów była emisja zastępczych środków płatniczych, jakimi stały się notgeldy. Z tą jednak różnicą, że monety bite były poza Brandenburgią, natomiast banknoty z okresu wielkiej inflacji drukowała lokalna drukarnia R. Zeidlera. Starając się ująć w całość stan wiedzy o krośnieńskim pieniądzu lokalnym podzielono temat na trzy zasadnicze okresy. Pierwszy dotyczy lat 1270 do 1482, kiedy monety produkowali piastowscy władcy, jak również miasto, które takie prawo nabywało. Drugi okres obejmuje lata 1509-1674. Trzecia część zawiera informacje o lokalnych środkach płatniczych z okresu I wojny światowej i wielkiej inflacji (1916-1923). Wówczas to po raz ostatni miasto było emitentem i producentem pieniędzy.

Bogata historia krośnieńskiej mennicy nie doczekała jeszcze pełnego opracowania. Informacje o monetach bitych w Krośnie Odrzańskim zawarte są w podstawowych opracowaniach i katalogach autorów polskich i niemieckich. Najważniejsze spośród nich to dzieła: E. Bahrfelda³, F. Friedensburga⁴, H. Saurma-Jeltscha⁵ i E. Kopickiego⁶. Wyjątkiem

¹ Chciałbym w tym miejscu podziękować: Panu Edmundowi Kopickiemu, Panu Bogumiłowi Sikorskiemu, Panu Adamowi Wojtkowiakowi, Pani Beacie Halickiej, Panu Michałowi Ciesielczykowi (foto), Warszawskiemu Centrum Numizmatycznemu za zyczliwość i wyrażenie zgody na publikację ilustracji.

² Krosno Odrzańskie (łac. Crosna, niem. Crossen an der Oder lub Krossen) jest niewielkim, 13-tysięcznym miastem położonym w środkowo-zachodniej części województwa lubuskiego.

³ E. Bahrfeld, *Das Münzwesen der Mark Brandenburg von den ältesten Zeiten bis zum Anfange der Regierung der Hohenzollern*, Band I, Berlin 1889; tenże, *Das Münzwesen der Mark Brandenburg unter den Hohenzollern bis zum Großen Kurfürsten von 1415 bis 1640*, Band II, Berlin 1895; tenże, *Das Münzwesen der Mark Brandenburg unter Friedrich Wilhelm, dem Großen, Kurfürsten und Kurfürst Friedrich III von 1640 bis 1701*, Band III, Berlin 1922.

⁴ F. Friedensburg, *Schlesiens Münzgeschichte im Mittelalter*, Teil I, *Urkundenbuch und Münztafeln*, Breslau 1887; tenże, *Schlesische neuere Münzgeschichte* [w:] *Codex Diplomaticus Silesiae*, Band XIX, Breslau 1899.

⁵ H. Saurma-Jeltsch, *Schlesische Münzen und Medaillen. Namens des Vereins für das Museum Schlesischer Alterthümer*, Breslau 1883 [reprint]; tenże, *Die Saurmasche Münzsammlung deutscher, schweizerischer und polnischer Gepräge von etwa dem Beginn der Groschenzeit bis zur Kipperperiode*, Berlin 1892 [reprint].

⁶ E. Kopicki, *Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z Polską związanych*, t. I-IX, Warszawa 1974-1989. W niniejszej pracy wykorzystano wyłącznie tomy: I, cz. 2, VIII, cz. 1 i 2.

są trzy artykuły omawiające działalność krośnieńskich mennic. Dwa spośród nich dotyczyły okresu średniowiecza⁷, trzeci, autorstwa L. Helmholda⁸ to syntetyczne przedstawienie dziejów produkcji monet w nadodrzańskim mieście do schyłku XVII w.⁹, czyli do końca funkcjonowania mennicy krośnieńskiej.

Ostatni okres – XX wiek i emisje notgeldów jest obecnie dość dobrze udokumentowany. Podstawowym źródłem informacji są niemieckie prace: W. Funcka¹⁰, M. Frenzela¹¹ i P. Menzela¹². Peter Menzel zebrał w swoim katalogu wszystkie dostępne emisje monet zastępczych. Spośród polskich autorów należy wymienić B. Sikorskiego¹³, W. Lesiuka¹⁴ i B. Paszkiewicza¹⁵. Informacje dotyczące znalezisk monet z krośnieńskiej wytwórni zamieszczone zostały w inwentarzu S. Kubiaka¹⁶ oraz opracowaniu J. A. Szwagrzyka¹⁷.

Omawiając literaturę należy wymienić także prace znawców tematu: R. Kiersnowskiego¹⁸, B. Paszkiewicza¹⁹, S. Suchodolskiego²⁰ i związanego z Ziemią Lubuską T. Szczurka²¹. Nie sposób także pominąć książki Z. Żabińskiego²², opisującej systemy pieniężne na ziemiach polskich. Oprócz omówienia procesów historycznych dotyczących polityki monetarnej zawiera ona również cenne porównania siły nabywczej różnych środków płatniczych na przestrzeni stuleci.

Nieliczne, ale ciekawe informacje dotyczące bicia monet dostarczają również monografie Krosna Odrzańskiego. Autorzy niemieccy poświęcają mennicy więcej miejsca,

⁷ F. Friedensburg, *Der Krossener Brakteat*, „Die Zeitschrift für Numismatik”, nr 13, 1885, s. 142 nn.; T. Szczurek, *Średniowieczne mennice w Krośnie Odrzańskim*, WN XLIX, 2005, z.2, s. 139-153.

⁸ L. Helmholt, *Die Münzprägungen in der Stadt Crossen an der Oder* [w:] *Potsdamer Münzfreunde erzählen. Aus der Arbeit des Potsdamer Münzfreunde e. V. zu ihrem 40. Jahrestag*, Potsdam 2006.

⁹ W roku 1930 na łamach „Crossener Kreis Kalender” ukazał się ponadto artykuł publicysty i regionalisty brandenburskiego Rudolfa von Schmidta, który powstał w oparciu o prace: E. Bahrfelda i C. von Obstfeldera; zob.: R. von Schmidt, *Von der Münze in Crossen* [w:] *Crossener Kreis Kalender*, Crossen 1930, s. 77-78.

¹⁰ W. Funck, *Notmünzen der deutschen Städte, Gemeinden, Kreise, Länder, etc.*, Münster 1973; tenże, *Die Notmünzen der deutschen Städte, Gemeinde, Kreise, Länder etc.*, Band 1: *Standardkatalog der amtlichen Ausgaben 1916-1921*, Regensburg 2000.

¹¹ M. Frenzel, *Die Notmünzen 1916-1924 der deutschen Gemeinden, Kreise, Länder etc.*, Band 1: *Standardkatalog der amtlichen Ausgaben 1916-1921*, Regensburg 2000.

¹² P. Menzel, *Deutsche Notmünzen und sonstige Geldersatzmarken 1840-1990*, Gütersloh 1993.

¹³ B. Sikorski, *Papierowy pieniądz zastępczy obozów jeńców wojennych 1914-1918 (emisje urzędowe)*, Piła 1991; tenże, *Monety zastępcze miast, gmin i powiatów. Katalog*, tom II, Piła 1995; tenże, *Monety zastępcze obozów jeńców wojennych 1914-1918 (emisje urzędowe). Katalog*, Piła 1996; tenże, *Śląskie monety zastępcze. Katalog*, tom IV, Piła 1998.

¹⁴ W. Lesiuk, *Pieniądz zastępczy na Śląsku 1914-1924*, Opole 1971.

¹⁵ B. Paszkiewicz, *Pięć wieków polskiej monety zastępczej*, Warszawa 1981; tenże, *Monety zastępcze Śląska, Kłodzka i Wschodnich Łużyc 1800-1960. Katalog*, Warszawa 1984.

¹⁶ S. Kubiak, *Znaleziska monet z lat 1146-1500 z terenu Polski: Inwentarz*, Poznań 1998.

¹⁷ J. A. Szwagrzyk, *Pieniądz na ziemiach polskich X-XX w.*, Wrocław 1990.

¹⁸ R. Kiersnowski, *Początki pieniądza polskiego*, Warszawa 1962; tenże, *Wstęp do numizmatyki polskiej wieków średnich*, Warszawa 1964; tenże, *Wielka reforma monetarna XIII-XIV w.*, cz. I, Warszawa 1969; Ponadto cykl artykułów dotyczących kwartników śląskich: *Kwartniki śląskie i czeskie grosze*, WN VI, 1962, z. 1-2; tenże, *W sprawie genezy kwartników śląskich*, WN X, 1966, z.4; tenże, *Waga i próba kwartników śląskich*, WN XIII, 1969, z.4.

¹⁹ B. Paszkiewicz, *Brakteaty polskie w I. tercji XIV w.*, WN XXXVIII, 1994, z. 1-2; tenże, *Minting rights of Polish cities in the 14th century*, WN XL, 1996, z. 1-2.

²⁰ S. Suchodolski, *Skarb z Ostrowa Lednickiego i problem kwartników śląskich*, WN XXXVII, 1993, z. 3-4.

²¹ T. Szczurek, *Skarb monet z XV i XVI wieku z Rowu koło Myśliborza, Gorzów Wlkp.* 1994; tenże, *Gedanken zum Münzumlaf in der Spätaskanischen Zeit in der Mark Brandenburg*, WN XL, 1996, z. 1-2; tenże, *Denary anhalckie, saksońsko-wittenberskie i magdeburskie z XIII i XIV w. Uwagi na marginesie najnowszej książki H.-D. Dannenberga*, WN XLV, 2001, z. 2 (recenzja).

²² Z. Żabiński, *Systemy pieniężne na ziemiach polskich*, Wrocław 1981.

aniżeli współcześni historycy grodu nad Odrą. Przedwojenni kronikarze – zarówno Matthias²³, jak i von Obstfelder²⁴ dumnie nadmieniali, że to w ich mieście bita była „Moneta nova Crossnensis”. Twórca pierwszej powojennej monografii Krosna – J. Muszyński²⁵ oraz J.P. Majchrzak²⁶ nie sygnalizują w swych opracowaniach istnienia mennicy. Wspominają jej istnienie i działalność: B. Halicka²⁷, M. Magda-Nawrocka i T. Struk²⁸.

Znaczną ilość wizerunków monet z Krosna odnaleźć można w internecie. Dwa godne polecenia portale to: Warszawskie Centrum Numizmatyczne (www.wcn.pl) i niemiecki portal aukcyjny: www.muenzauktion.com. Ciekawa jest także niemiecka strona: www.realedition.de.

2. Moneta w czasach piastowskich

Krośnieński gród powstał ok. VIII wieku pełniąc ważne zadania w systemie obrony, jako ośrodek administracyjny oraz punkt tranzytowy na przecięciu szlaków handlowych²⁹. Wszystko to przyczyniało się do wzrostu znaczenia Krosna. Nie dziwi również fakt usytuowania w nim mennicy. Nie można jednak jednoznacznie stwierdzić, kiedy miało to miejsce. Zawirowania polityczne, jakie stały się udziałem Krosna Odrzańskiego w latach 70-tych XIII w. spowodowały, że gród w dość krótkim czasie przechodził z rąk do rąk. Nie wnikając w szczegóły warto nadmienić, że w ciągu kilku lat (z okresu, kiedy datowana jest pierwsza moneta) nastąpiła czterokrotna zmiana właściciela: począwszy od brata Bolesława Rogatki – Konrada, margrabiego Dytryka z Miśni, arcybiskupa magdeburskiego Konrada von Sternberg do margrabiego brandenburskiego Ottona V Długiego. Proces ten zakończył ostatecznie Henryk Probus, który w 1279 r. odkupił gród za 6000 grzywien srebra od Brandenburczyków³⁰.

il. 1. Pierwsza krośnieńska moneta – brakteat biskupa magdeburskiego Konrada von Sternberg (?), ok. 1270 r.
Na podstawie: F. Friedensburg, *Schlesiens Münzgeschichte im Mittelalter*, Teil I, Urkundenbuch und Münztafeln, Breslau 1887, nr 600. Średnica: 20 mm.

²³ G. A. Matthias, *Chronica der Stadt Crossen*, Crossen 1849.

²⁴ C. Obstfelder, *Chronik der Stadt Crossen*, Crossen an der Oder 1895.

²⁵ J. Muszyński, *Krosno Odrzańskie. Przeszłość i teraźniejszość*, Warszawa-Poznań 1972.

²⁶ J.P. Majchrzak, *Brama (Krosno Odrzańskie ongiś)*, Krosno Odrzańskie 1995.

²⁷ B. Halicka, *Krosno Odrzańskie 1005-2005. Wspólne dziedzictwo kultury*, Skórczyn 2005.

²⁸ M. Magda-Nawrocka, T. Struk, *Krosno Odrzańskie przez wieki. Territorio de Crosone*, Krosno Odrzańskie 2005.

²⁹ Główne szlaki kupieckie na trasach, których położone było Krosno przebiegały: od Wrocławia przez Głogów, Frankfurt, Lubusz do Szczecina (płn.-płd.) oraz z obszaru Niemiec przez Gubin, Świebodzin, Zbąszyń do Poznania (zach.-wsch.) (J. Habrych, *Najdawniejsze dzieje ziemi krośnieńskiej* [w:] *Ze studiów nad średnio-wiecznym Głogowem i Krosnem* pod red. S. Kowalskiego, Zielona Góra 1970, s. 161; Z. Kaczmarczyk, *Geneza i rozplanowanie miasta Krosna nad Odrą*, „Prace Instytutu Urbanistyki i Architektury”, 1951, z. 2, s. 62; S. Zajchowska, *Rozwój osadnictwa w północnej części województwa zielonogórskiego od XII do XV wieku* [w:] *Studia nad początkami i rozplanowaniem miast nad środkową Odrą i dolną Wartą (województwo zielonogórskie)* pod red. Z. Kaczmarczyka, A. Wędzkiego, tom I, Zielona Góra 1967, s. 117-118; J. Muszyński, *op.cit.*, s. 24; F. Koneczny, *Dzieje Śląska*, Kraków 1896, s. 86.

³⁰ R. Grodecki, *Dzieje polityczne Śląska do roku 1290* [w:] *Historia Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*, pod red. S. Kutrzeby, t. 1, Kraków 1933, s. 271-272, 288-289.

Pierwszą monetą pochodzącą z krośnieńskiej mennicy (il. 1) był brakteat z wizerunkiem postaci i legendą CRO-SSE³¹ (śr. 20 mm). Tą postacią w krótkiej tunice trzymającą dwie palmy (atrybuty) jest Święty Maurycy. Oficer armii rzymskiej, który zginął śmiercią męczeńską ok. 302 r. był patronem arcybiskupstwa magdeburskiego³². Wizerunek patrona arcybiskupstwa, podobieństwo do brakteatów wytwarzanych za zachodnią granicą w XII i XIII w. i fakt krótkotrwałych rządów arcybiskupich pozwala przypuszczać, że działalność krośnieńskiej mennicy została zainicjowana przez duchownego magdeburskiego Konrada von Sternberg³³. Ryszard Kiersnowski datuje monetę na ok. 1272 r.³⁴.

Przebiegające przez gród szlaki handlowe, siedziba księcia i kasztelana, wspaniałe, wyspowe położenie najstarszej części miasta, bliskość rzek były atutami Krosna zarówno przy lokacji obiektów obronnych, jak i tych związanych z gospodarką. Ponadto warto zwrócić uwagę, że w początkowym okresie funkcjonowania mennictwa ważną rolę odgrywało duchowieństwo (głównie z powodu znajomości pisma)³⁵. Nie jest wykluczone, że podobnie, jak w innych ośrodkach, także tutaj kler odgrywał istotną rolę.

Brakteaty, bite jednostronnie monety, zaczęły powstawać w XII w. w Niemczech. Technika ich wyrobu stosunkowo szybko trafiła na ziemię śląską³⁶. Jednak ciągłe pogarszanie jakości i wartości pieniądza powodowało coraz mniejsze zaufanie do tego środka płatniczego i pobudzenie popytu na monetę grubszą, bardziej wartościową. Śląską odpowiedź na to zapotrzebowanie była produkcja pierwszej w Europie Środkowej monety „grubej”, tzw. kwartnika (1/4 skojca = kwarta)³⁷. Tę ważną reformę zapoczątkował władca księstwa głogowskiego i ziemi krośnieńskiej – Henryk Głogowski (lub Bolko I Świdnicki). Zmiana ta świadczy o ówczesnych próbach wprowadzenia trwałych reform w dziedzinie monetarnej. Mimo, że nie była to długotrwała zmiana, to miała duże znaczenie. Koniec epoki tej niezwyklej waluty nastąpił w latach 30-tych XIV w. Przyczyną takiego stanu rzeczy była zwiększająca się przewaga, a co za tym idzie dominacja ekonomiczna sąsiednich Czech³⁸.

Henryk III Głogowski bił swoje kwartniki m.in. w Krośnie. Powstały one zapewne w latach 1310-1323³⁹. Częstym motywem ikonograficznym jest wizerunek korony (il. 2 i 3). Korona była prawdopodobnie znakiem pretensji wnoszonych przez piastowskich władców do Korony Polskiej⁴⁰. Szczególnie czytelnym artefaktem jest moneta wybita

³¹ F. Friedensburg, *Schlesiens Münzgeschichte* ..., nr 600.

³² W. Garbaczewski, *Monety arcybiskupów magdeburskich a ikonografia brakteatów piastowskich*, WN XLVI, 2002, z. 2, s. 124, 136; T. Szczurek, *Denary anhalckie...*, s. 215; T. Szczurek, *Średniowieczne mennice...*, s. 140-141.

³³ Czynniki jakie miały wpływ na adaptację wzorców magdeburskich na monety piastowskie omawia: W. Garbaczewski, *Monety arcybiskupów...*, s. 138-141.

³⁴ R. Kiersnowski, *Wstęp do...*, Warszawa 1964, s. 102. Podobne teorie [datowanie na ok. 1274] zawarte są w *Historii Śląska...*, s. 614.

³⁵ W XIII w. założyli w Krośnie Odrzańskim swój klasztor franciszkanie. Od początku XIV w. siedzibę mieli w mieście zakonnicy innego wielkiego zgromadzenia – dominikanów (M. Magda-Nawrocka, T. Struk, *Krosno Odrzańskie...*, s. 72).

³⁶ B. Haczewska, R. Kiersnowski, S. Kubiak, S. Suchodolski, *Mennictwo średniowieczne*, Kraków 1984, s. 148.

³⁷ tamże, s. 219.

³⁸ R. Kiersnowski, *Kwartniki śląskie...*, passim; tenże, *W sprawie genezy...*, s. 217-218.

³⁹ R. Kiersnowski, *Kwartniki śląskie...*, s. 231; T. Szczurek, *Średniowieczne mennice...*, s. 144; S. Suchodolski datuje je na lata 1305/1306-1314, por. *Skarb z Ostrowa...*, s. 140.

⁴⁰ E. Bahrfeld, *Das Münzwesen...*, Band I, s. 188; R. Kiersnowski, *Wstęp do...*, s. 104-105. Symbol korony, co warto zaznaczyć, miał kilka różnych konotacji, por. S. Suchodolski, *Skarb z Ostrowa...*, s. 104.

właśnie w nadodrzańskim grodzie⁴¹ (il. 2). Przedstawia ona: na awersie postać (prawdopodobnie księcia) trzymającego w prawej ręce szyszak z piórami, w lewej koronę. Na rewersie legenda +mOneTA CROSNene, a w środku litera C⁴². Średnica wynosi 19-20 mm, a waga waha się od 1,56 do 2,28 g⁴³. Do czasów współczesnych zachowało się 6 znanych egzemplarzy tej monety⁴⁴.

R. Kiersnowski zauważa duże podobieństwo legendy krośnieńskiej monety do egzemplarzy bitych w kręgu mennictwa flandryjskiego⁴⁵. Podkreśla, że niektóre motywy zbieżne są z pochodzącymi z mennic śląskich, a w szczególności księstw: głogowsko-zagańskiego i świdnicko-jaworskiego. Świadczy to o intensywnych kontaktach handlowych flandryjsko-śląskich⁴⁶.

il. 2. Kwartnik Henryka III (lub synów) – 1273-1309. Na podstawie: E. Kopicki, *Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z Polską związanych*, t. I średniowiecze, cz. 2. Monety pomorskie, śląskie, mazowieckie i krzyżackie, Warszawa 1975, s. 101. Średnica: 20 mm.

Obok kwartników wybijano w krośnieńskiej mennicy także halerze. Od początku XIV w. miasta śląskie otrzymywały przywileje mennicze, umożliwiające im wyrób własnych monet⁴⁷. Krosno uzyskało taki przywilej w 1323 r. (bez określenia odpłatności)⁴⁸. Przyznanie prawa bicia własnej monety nie oznaczało automatycznego uruchomienia produkcji. Poza tym można było wytwarzać jedynie drobny środek płatniczy w postaci halerzy i oboli. Uzyskanie tak cennego przywileju miało na celu ochronę interesów ludności przed grabieżczą polityką książąt⁴⁹. Polityka fiskalna panujących miała głównie na celu podniesienie zysków, kosztem psucia monety, a co za tym idzie rabunku ekonomicznego podda-

⁴¹ R. Kiersnowski, *Wstęp...*, s. 104-105.

⁴² Do początku lat 90-tych XX w. legendę odczytywano jako MONETA CROSSENE, sprostowania jej odczytu dokonał S. Suchodolski, *Skarb z Ostrowa...*, s. 106.

⁴³ R. Kiersnowski, *Waga i próba...*, s. 216; S. Suchodolski, *Skarb z Ostrowa...*, s. 140, 153 autor podaje również skład chemiczny krośnieńskiego kwartnika znalezionej w Ostrowie – 87,3 % srebro, 12,5 % miedź, 0,09 % aluminium i 0,08 % krzem; zob.: WN XXXVII, 1993, s. 164, 174, 159-160.

⁴⁴ Jeden z nich – przechowywany we Wrocławiu zaginął w czasie II wojny światowej. Pozostałe są własnością muzeów w Berlinie, Dreźnie, Krakowie i Lipsku, por. S. Suchodolski, *Skarb z Ostrowa...*, s. 106, passim; T. Szczurek, *Średniowieczne mennice...*, s. 142.

⁴⁵ R. Kiersnowski, *Waga i próba...*, s. 231; tenże, *W sprawie genezy...*, s. 210-211. Podobna analogia występowała w XIII w. w odniesieniu do brakteatów śląskich i ich magdeburskich „wzorców”, por. W. Garbaczewski, *Monety arcybiskupów...*, s. 138-141.

⁴⁶ R. Kiersnowski, *W sprawie genezy...*, s. 214-217. Kontakty te nabierają szczególnej wymowy w odniesieniu do Krosna jeszcze z jednego powodu. Wielkim orędownikiem osadnictwa walońskiego i flamandzkiego był biskup wrocławski Walter z Malonne (XII w.), który stał się inicjatorem uprawy winorośli w nadodrzańskim grodzie, wg legendy w tzw. Ogródzie Biskupim (Bischofsgarten) przy kościele Św. Andrzeja. Zob. M. Magda-Nawrocka, T. Struk, *Krosno Odrzańskie...*, s. 70-71.

⁴⁷ R. Kiersnowski, *Wstęp do...*, s. 194.

⁴⁸ tamże; B. Paszkiewicz, *Minting rights...*, s. 101.

⁴⁹ tamże.

nych. Jak podkreślał M. Gumowski: „Przywileje podobne, były dla posiadającego raczej obroną przed gospodarką menniczą księcia i zasłoną przed jego urzędnikami i podlegszą monetą”⁵⁰.

il. 3. Halerz z mennicy Krosno – 1273-1309. Na podstawie: E. Kopicki, *Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z Polską związanych*, t. I średniowiecze, cz. 2. Monety pomorskie, śląskie, mazowieckie i krzyżackie, Warszawa 1975, s. 129. Średnica: 12 mm.

Pierwszy krośnieński halersz powstał w okresie panowania i działalności Henryka III Głogowskiego (il. 3). Był monetą drobną (wagił ok. 0,6 g przy średnicy 12 do 13 mm)⁵¹. Podobnie jak inne monety Henryka prezentował pretensje „dziedzica królestwa polskiego” (wizerunki korony i szyszaka).

Halersze były bite dość długo. W mennicy krośnieńskiej produkowano je do końca XV w. Intensywny okres produkcji przypada na lata 1430-1475/76. Wówczas to Krosnem rządili piastowscy władcy, synowie Henryka VIII Wróbla (Wacław i Henryk IX) oraz jego wnuk (syn Henryka IX) – Henryk XI. Wszyscy władcy upatrzili sobie Krosno i często w nim przebywali, a dwaj synowie Wróbla nawet zakończyli żywot na tutejszym zamku⁵². Być może Wacław dokonał ponownego nadania miastu prawa bicia własnej monety w roku 1430⁵³. W 1476 r. umiera ostatni piastowski władca Krosna Odrzańskiego – Henryk XI. W wyniku umowy zawartej z Albrechtem Achillesem Hohenzollernem, całość władztwa księcia przejmuje córka Achillesa i jednocześnie żona Henryka – Barbara. Mimo wojny o sukcesję głogowską, w której swoje roszczenia przedkładał m.in. Jan Szalony, na mocy układu w Kamieńcu Żąbkowickim, Księstwo Krośnieńskie przeszło na ponad 450 lat we władanie najpierw brandenburskie, a później pruskie i niemieckie⁵⁴.

Ostatnie piastowskie monety, jakie zostały wytworzone przez krośnieńską mennicę prezentują na awersie piastowskiego orła, na rewersie natomiast symbol miasta – lilię (il. 4). Wyprodukowano wiele odmian halerszy. Wagiły one przeciętnie 0,6 g, a ich średnica wynosiła od 10 do 12 mm⁵⁵. Powstały w ostatnim okresie panowania Piastów, czyli od ok. połowy XV w. do 1475/76 r.⁵⁶. Orzeł symbolizuje założycieli i władców miasta – śląskich Piastów (półksiężyc na piersi)⁵⁷, natomiast lilia była symbolem miasta wywodzącym się

⁵⁰ M. Gumowski, *Podręcznik...*, s. 21.

⁵¹ E. Kopicki, *Katalog...*, t. 1, cz. 2, s. 129; R. Kiersnowski, *Waga i próba...*, s. 138, 221. Ich krośnieński rodowód poddał ostatnio w wątpliwość T. Szczurek (*Średniowieczne mennice...*, s. 144).

⁵² K. Jasiński, *Rodowód Piastów Śląskich*, t. 1-3, Wrocław 1973-1977, passim; *Piastowie leksykon biograficzny*, pod red. S. Szczura i K. Ozoga, Kraków 1999, passim.

⁵³ F. Friedensburg, *Schlesiens Münzgeschichte...*, s. 208.

⁵⁴ M. Magda-Nawrocka, T. Struk, *op.cit.*, s. 81-82.

⁵⁵ E. Kopicki, *Katalog...*, t. 1, cz. 2, s. 129; J. A. Szwagrzyk, *Pieniądz...*, s. 77.

⁵⁶ Wg R. Kiersnowskiego: „Rozwój mennictwa miejskiego na Śląsku został zahamowany pod koniec XV w. [...] W r. 1475 po raz ostatni wymienione są monety pomniejszych miast śląskich [...]” (*Wstęp do...*, s. 195).

⁵⁷ Por. A. Znamierowski, *Insignia, symbole i herby polskie*, Warszawa 2003, s. 86 nn.

od patronki miejskiego kościoła – Najświętszej Maryi Panny. Motyw złotego kwiatu lilii jest symbolem królewskości i świętości Marii⁵⁸.

il. 4. Halerz ze schyłkowego okresu panowania Piastów w księstwie – 1430-1475/76. Na podstawie: H. Saurma-Jeltsch, *Schlesische Münzen und Medaillen. Names des Vereins für das Museum Schlesischer Alterthümer*, Breslau 1883 [reprint], tab. 44, il. 1 (jako Nysa); Foto: B. Halicka, *Krosno Odrzańskie 1005-2005. Wspólne dziedzictwo kultury*, Skórzyn 2005, s. 57. Średnica: 11 mm.

Układ z Kamieńca zakończył czas piastowskiego panowania w Księstwie Krośnieńskim. Na długie lata bezpośrednimi panami tych ziem stali się Hohenzollernowie. Także oni wykorzystali korzyści płynące z położenia miasta, mennicznych tradycji i kontynuowali produkcję monet.

3. Moneta w czasach brandenburskich

Wojna o sukcesję głogowską i kończąca ją układ w Kamieńcu Ząbkowickim wepchnął Krosno w strefę wpływów brandenburskich Hohenzollernów⁵⁹. Odtąd nadodrzańska warownia stanowiła nieodłączną część dziedzictwa wpływowego rodu. Po zawirowaniach spowodowanych zmianą zwierzchności zapewne na kilka lat zahamowana została produkcja mennicza⁶⁰. Ponownie podjęto ją za panowania księcia elektora Joachima I Nestora. Z tego czasu pochodzą pierwsze znane krosnieńskie monety okresu brandenburskiego. Od roku 1509 działała mennica miejska, która 6 grudnia otrzymała od władcy prawo bicia drobnej monety fenigowej (brakteatowej), wg wzoru fenigów frankfurckich⁶¹. Dwa lata później rozpoczęto wytwarzanie monety władcy – groszy⁶².

Moneta fenigowa bita w mennicy krosnieńskiej, była drobną brakteatową monetą srebrną. Charakteryzowała ją w związku z tym niewielka waga i średnica (0,3 g i 15 mm)⁶³. Z roku 1509 pochodzi także pierwsze nazwisko krosnieńskiego mincmistrza – Engelharda, będącego na utrzymaniu miejskich rajców⁶⁴. Fenig był monetą jednostronną. Przedstawił dwie tarcze herbowe, na lewej widniał brandenburski orzeł, na prawej natomiast symbol miasta – podwójna lilia. Pod herbami litera C (Crosna) (il. 5).

⁵⁸ W. Strzyżewski, *Herby miejscowości województwa zielonogórskiego*, Zielona Góra 1989, s. 36; M. Magda-Nawrocka, T. Struk, *op.cit.*, s. 84; zob.: W. Rentzmann, *Numismatisches Wappen-Lexicon des Mittelalters und der Neuzeit*, Berlin 1876 [reprint], passim. Warto nadmienić, że jak zauważa B. Paszkiewicz „Symbolika lilii jest bardzo uniwersalna (...)” (*Brakteaty polskie...*, s. 21).

⁵⁹ M. Magda-Nawrocka, T. Struk, *Krosno Odrzańskie...*, s. 161 na stronie zawarte są dzieje przynależności miasta.

⁶⁰ L. Helmholdt, *Die Münzprägungen...*, s. 48 twierdzi, że za panowania księcia elektora Achillesa prawo bicia monety przyznano Krosnu (podobnie jak za Jana Cicerona), jednak do naszych czasów nie zachowały się żadne dokumenty ani monety z tego okresu. Bardziej prawdopodobne jest, że krosnieńska mennica wstrzymała działalność.

⁶¹ C. Obstfelder, *Chronik...*, s. 49-50; E. Kopicki, *Katalog...*, t. VIII, cz. 1, Warszawa 1982, s. 11; T. Szczurek, *Średniowieczne mennice...*, s. 146; Błędna datę otrzymania przywileju (1507 r.) podaje w swojej monografii B. Halicka (*Krosno...*, s. 57).

⁶² G. A. Matthias, *Chronica...*, s. 148; E. Kopicki, *Katalog...*, t. VIII, cz. 1, s. 13; L. Helmholdt, *Die Münzprägungen...*, s. 49.

⁶³ Była to produkcja masowa, zob. T. Szczurek, *Skarb monet z...*, s. 30 nn.; tenże, *Średniowieczne mennice...*, s. 147.

⁶⁴ G. A. Matthias, *Chronica...*, s. 148; C. Obstfelder, *Chronik...*, s. 49-50.

il. 5. Fenig z mennicy miejskiej – 1509 r. Na podstawie: E. Kopicki, *Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z Polską związanych*, t. VIII, cz. 1. Monety śląskie okresu nowożytnego, Warszawa 1982, s. 11. Foto: Ekspozycja Izby Muzealnej w Krośnie Odrzańskim (ze zbiorów Adama Wojtkowiaka), foto M. Ciesielczyk. Średnica: 15 mm.

Joachim I w latach 1511-1513 wybijał monetę groszową zarówno pod wspólnym stemplem ze swym młodszym bratem, późniejszym arcybiskupem mogunckim i magdeburskim – Albrechtem, jak i monetę pod swoim własnym stemplem (w latach 1511-1514)⁶⁵. Są one niemal identyczne, jeżeli chodzi o wygląd, wagę i wielkość, a różni je jedynie legenda. W pierwszym przypadku (z bratem) brzmiała ona: IOAC/Z/ALB/MARC/BRANDEN/ (il. 6), natomiast w drugim – IOACHIM/EL/MARC/BRANDENBVR/. Średnica monety wynosi 24 mm, a waga nieco ponad 2 g. Na awersie znajdował się orzeł brandenburski i imię oraz tytuł władcy, na rewersie zaś cztery tarcze herbowe i legenda MONE/NOVA/KROSSENENSIS/ (lub inne odmiany, np. KROSSENSIS)⁶⁶. Z początkiem mennictwa Joachima I Nestora w Krośnie związany jest mincmistrz Hermann Meyse. Był z pewnością cenionym rzemieślnikiem, mającym doświadczenie w wykonywaniu monet ze złota⁶⁷. Jak podaje F. Friedensburg, Joachim Nestor wydał w 1511 r. ordynację dla miasta według której z 1 grzywny kolońskiego złota menniczego miało być bitych 71 guldenów o zawartości 2,5 g czystego złota⁶⁸.

il. 6. Grosz z okresu panowania Joachima I Nestora i Albrechta – 1499-1513. Na podstawie: E. Kopicki, *Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z Polską związanych*, t. VIII, cz. 1. Monety śląskie okresu nowożytnego, Warszawa 1982, s. 12. Średnica: 24 mm.

⁶⁵ H. Saurma-Jeltsch, *Schlesische Münzen...*, s. 18; E. Kopicki, *op.cit.*, t. VIII, cz. 1, s. 12-13; E. Neumann, *Die Münzen des Kurfurstentums Brandenburg unter der Herrschaft der Hohenzollern 1415-1701*, Band 1, Köln 1997, s. 42, *passim*.

⁶⁶ H. Saurma-Jeltsch, *Schlesische Münzen...*, s. 18.

⁶⁷ G. A. Matthias, *op.cit.*, s. 148; E. Bahrfeld, *Das Münzwesen...*, Band II, s. 139. Jest kilka przesłanek, m.in. spostrzeżenie T. Szczurka, że na dziedzińcu krośnieńskiego zamku odnaleziono dwa złote krążki monetarne (?) świadczące o być może podejmowanych próbach produkcji monet złotych (*Średniowieczne mennice...*, s. 149-150); Więcej o znalezisku 19 krążków (2 złotych i 17 ze stopu srebra, miedzi i cyny, P. Dziedzic, S. Kałagate, *Badania archeologiczne w zamku piastowskim w Krośnie Odrzańskim (sezon 1998)* [w:] *Archeologia Środkowego Nadodrza*, t. II, Zielona Góra 2002, s. 75.

⁶⁸ F. Friedensburg, *Schlesiens Münzgeschichte...*, s. 57; wg J. A. Szwagrzyka: „W mennicy krośnieńskiej w 1511 r. uzyskiwano z 1 grzywny 100 groszy albo 188 półgroszy, albo 720 denarów, albo 71 dukatów reńskich 23-karatowych” (*Pieniądz...*, s. 59).

XVI wiek był dla dynamicznie rozwijającego się Krosna okresem prosperity. Wciąż czerpano korzyści płynące z położenia. Burmistrz Franz Neumann podjął działania mające na celu złagodzenie prawa składu w sąsiednich miastach – Gubinie i Frankfurcie nad Odrą. Udańskie zabiegi Neumanna (w tym przyznanie prawa składu) przyczyniło się do ożywienia i udogodnienia w handlu⁶⁹. Ponadto, mimo tego, że w nadodrzańskim zamku nie rezydowali już piastowscy książęta, jego znaczenie podnosił fakt przebywania wdów po kolejnych elektorach brandenburskich⁷⁰. Nie sposób także pominąć niezwykle istotnego faktu – szerzenia się luteranizmu, który szybko zawitał do Krosna (1525 r.).

Działalność krośnieńskiej mennicy ustaje niemal na trzydzieści lat. Ponownego uruchomienia dokonuje Jan Kostrzyński. Spowodowane to było zapewne nie tylko tradycjami w produkcji monet, ale szczególną sytuacją państwa brandenburskiego. Zostało ono bowiem wbrew zaleceniom Albrechta Achillesa rozdzielone pomiędzy dwóch braci. Joachim I przydzielił m.in. Księstwo Krośnieńskie swojemu bratu Janowi. Dzięki temu wzrosła ranga miasta. Ponadto z nowym monarchą związał się burmistrz Krosna – Franz Neumann, który dość szybko zrobił karierę na kostrzyńskim dworze⁷¹. W styczniu 1536 r. został on powołany przez Jana na stanowisko kanclerza. Jednak z powodu prowadzenia własnej polityki jego wpływy na dworze uległy w ciągu kilkunastu lat osłabieniu. Nie zmienia to faktu, że przez prawie 30 lat człowiek związany z Krosnem był najbliższym współpracownikiem księcia i zapewne miał wpływ na wiele decyzji (w tym ekonomicznych).

Mennica krośnieńska odnotowała kolejne lata aktywności. Od roku 1543 do 1546 produkowano w nadodrzańskim grodzie – grosze, talary⁷² i trojaki. Mistrzem menniczym był wówczas Michel Stoltz, wcześniej pracujący u Fryderyka II, księcia piastowskiego z linii legnicko-brzeskiej.

Spośród wszystkich wyprodukowanych typów monet, szczególną uwagę zwraca trojak (il. 7). W Niemczech nazywane Dütchen lub Düttchen, a w polskim nazewnictwie – dydki lub dutki. W Krośnie zaczęto je bić w roku 1544 i co ciekawe, głównym źródłem surowca były wota podarowane przez wiernych miejscowym kościołom. Jak wyszczególnia kronikarz miejski – Carl von Obstfelder były wśród nich srebrne wizerunki: rąk, stóp, uszu. Monety wykonane z poświęconego kruszcu pełniły w lokalnym społeczeństwie rolę talizmanów, dlatego też były „towarem” pożądanym⁷³. „Magiczny” trojak produkowany pod panowaniem Jana Kostrzyńskiego bity był na stopę polską i stąd one (oraz grosze) nazywane były polskimi⁷⁴. Monety te ważyły ok. 2,7 g. Na awersie znajdowało się popiersie i legenda: IOHAN/D/G/MAR/BRANDEN/ET/STE/, na rewersie – III/GROSS/AR/IOHAN/MA/R/BRANDE/NBURG/⁷⁵.

⁶⁹ M. Magda-Nawrocka, T. Struk, *Krosno Odrzańskie...*, s. 85-89.

⁷⁰ tamże, s. 167-168. W krośnieńskim zamku rezydowały kolejno: Barbara Hohenzollern (wdowa po księciu piastowskim Henryku XI), Katarzyna Brunswicka (wdowa po elektorze Janie Kostrzyńskim), Elżbieta Anhalt-Zerbst (po Janie Jerzym) i Elżbieta Szarlota Heska (po Jerzym Wilhelmie).

⁷¹ tamże, s. 151-152.

⁷² M.in. w Krośnie (a także we Wrocławiu, Kłodzku i Legnicy) bito pierwsze talary śląskie (Z. Żabiński, *Systemy...*, s. 150).

⁷³ C. Obstfelder, *Chronik...*, s. 55; B. Halicka, *Krosno...*, s. 57.

⁷⁴ E. Kopicki, *Katalog...*, t. VIII, cz. 1, s. 14.

⁷⁵ tamże.

il. 7. Trojak Jana Kostrzyńskiego – 1544-1545. Na podstawie: B. Halicka, *Krosno Odrzańskie 1005-2005. Wspólne dziedzictwo kultury*, Skórczyn 2005, s. 57. Średnica: 20 mm.

Od początku XVI w. zauważalny jest powolny proces psucia monety, którego kulminacją był tzw. Kipper i Wipper (1620-1623). Psucie prawa i przyzwolenie na machinacje mennicze spowodowało, że „(...) bił monetę każdy, kto chciał i jak chciał”⁷⁶. Podejmoano próby okiełznania tej „wszechprodukcji”, ale nie zawsze przynosiło to pożądany skutek. Ponieważ na Śląsku współistniały dwa systemy monetarne, pan lenny Śląska – król Ferdynand I Habsburg wprowadził w miejsce śląskiej stopy menniczej – wiedeńską. W roku 1546 ostatecznie zamknięto wiele lokalnych mennic, w tym krośnieńską, a także pod groźbą surowych kar zakazano używania monet, m.in. polskich i krośnieńskich⁷⁷.

Nieco wcześniej, przed likwidacją mennicy, cesarz w korespondencji z margrabią poddawał w wątpliwość prawo do bicia monety⁷⁸.

W roku 1618 w Pradze doszło do wydarzeń, które położyły się cieniem nie tylko na historii Krosna Odrzańskiego, ale i regionu. Defenestracja praska rozpoczęła niezwykle niszczycielską wojnę trzydziestoletnią. Władca brandenburski – margrabia Jerzy Wilhelm postępował dość lekkomyślnie często zmieniając sojuszników, co w oczywisty sposób odbijało się na poddanych. Po przegranej bitwie pod Białą Górą w grudniu 1620 r. w mieście zawiązał jeden z przywódców powstania czeskiego – hrabia Thurno⁷⁹.

W roku 1621, mimo trudnej sytuacji, po 75 latach ponownie rozpoczęto w Krośnie produkcję monet. Stało się tak na prośbę miejskich rajców, którym doskwierał brak drobnego pieniądza. Niestety, krótki epizod działania mennicy nie należy do chlubnych. Działalność przypadła bowiem na czas wielkiego kryzysu monetarnego, tzw. Kipper i Wipper⁸⁰. Spowodowany był on trudną sytuacją gospodarczą, która objawiała się nie tylko brakami na rynku, ale rabunkową polityką fiskalną i monetarną⁸¹. Wycofywano z rynku lepszą monetę, a następnie pozyskiwano z niej srebro. Po takich zabiegach bito monety o mniejszej zawartości kruszcu. Działania takie prowadziły do wystąpień biedoty i określania spekulantów menniczych mianem „kipperiwippi”⁸².

⁷⁶ T. Kałkowski, *Niemiecka katastrofa pieniężna „Kipper und Wipperzeit” w pierwszej ćwierci XVII wieku*, WN I 1957, z. 2, s. 71-72.

⁷⁷ E. Kopicki, *Katalog t. VIII*, cz. 2, s. 191-192; wg Bahrfelda istnieje 2-fenigowa, źle zachowana moneta z roku 1558 pochodząca rzekomo z krośnieńskiej mennicy, jednak jej pochodzenie jest bardzo wątpliwe.

⁷⁸ Swoje wątpliwości cesarz wyraził w liście do margrabiego z 6 maja 1545 r. Ponadto domagał się dowodów na posiadanie takiego przywileju (E. Bahrfeld, *Das Münzwesen...*, Band II, s. 16).

⁷⁹ M. Magda-Nawrocka, T. Struk, *Krosno Odrzańskie...*, s. 90.

⁸⁰ T. Kałkowski, *Niemiecka...*; H. Fengler, G. Gierow, W. Unger, *Transpress Lexikon Numismatik*, Berlin 1976, s. 172-173; Z. Żabiński, *Systemy...*, s. 151 nn.

⁸¹ Bardzo szczegółowo omawia ten proces Z. Sadowski (*Pieniądz a początki upadku Rzeczypospolitej w XVII wieku*, Warszawa 1964, s. 29 nn.).

⁸² Coraz gorsze pieniądze nazywano „kipperami i wipperami” (T. Kałkowski, *Niemiecka...*, s. 72-73).

Miejska produkcja monet trwała niespełna rok⁸³. Produkowano miedziane fenigi brakteatowe o wadze 0,2 g. Graficznie były one niemal identyczne z fenigami brakteatowymi bitymi ponad sto lat wcześniej⁸⁴. Różnił je kruszec, z którego zostały wykonane (wcześniej srebro) i waga (starsze były nieco cięższe). Fenigi przedstawiały dwie tarcze herbowe z brandenburskim orłem i podwójną lilią⁸⁵. Pod nią pierwsza litera nazwy Krosna – C (il. 8). Na jeden grosz składało się 12 takich fenigów⁸⁶.

il. 8. Krośnieński fenig z okresu Kipper i Wipper – ok. 1621 r. Na podstawie: Witryna internetowa: <http://www.muenzauktion.com>; Średnica: 14 mm.

W roku 1622 uruchomiono mennicę władcy. Ponieważ z mennicy XVI-wiecznej zapewne nie pozostały ani budynki, ani urządzenia, książę musiał zadbać o nową lokalizację, pracowników i sprzęt. Zakupiono grunt przy Kamiennej Bramie (dzisiejsza ulica Pocztowa)⁸⁷ i na nim ulokowano mennicę, która rozpoczęła swoją działalność w październiku 1622 r. Mistrzem menniczym został Reichardt Jäger, a jego znakiem było poroże jelenia z przewieszoną trąbką myśliwską⁸⁸. Mennica pod kierownictwem Jägera była niezwykle wydajna. Produkowano monety o nominałach – grosz, 2 grosze, 3 grosze, 6 groszy (il. 9), 8 groszy i 12 groszy⁸⁹. O wielkości produkcji najlepiej świadczy ilość wybitych monet o nominale 3 groszy – 2 948 375 egz.⁹⁰. W sumie w latach 1622-1623 wyprodukowano 3 734 451 monet, (z czego najmniej 8 groszowych – 3 734 szt.)⁹¹.

Wielką inflację i „psucie” pieniądza zahamował dopiero patent cesarski z 14 grudnia 1623 r. Jak na tak duży rynek i przedsięwzięcie, należy przyznać, że prawodawca bardzo szybko poradził sobie z narastającym problemem (w którym także uczestniczył i z którego czerpał korzyści). Dokonano dewaluacji pieniądza, przy czym w trakcie tego procesu największe straty ponieśli zwykli obywatele⁹².

Krośnieńska mennica książęca, podobnie jak nieco wcześniej jej miejska odpowiedniczka, kończy okres swojej działalności po niespełna rocznym funkcjonowaniu – 31 października 1623 r.⁹³

⁸³ L. Helmholdt podaje, że produkcja „Kipperhohlpennige” trwała od 27 sierpnia 1621 r. do 4 listopada 1622 roku (*Die Münzprägungen...*, s. 51).

⁸⁴ T. Szczurek, *Gedanken zum...*, s. 90.

⁸⁵ Co ciekawe znaczenie symbolu miasta – lilii ulegało zatarciu. Kronikarz miejski G.A. Matthias określa ją jako – „der französischen Lilie” (*Chronica...*, s. 221).

⁸⁶ E. Kopiczki, *Katalog...*, t. VIII, cz. 1, s. 15; E. Neumann, *Die Münzen...*, s. 208.

⁸⁷ Nazwa ulicy wywodziła się od istniejącej w tym miejscu w średniowieczu bramy, nazywanej Kamienną (T. Struk, M. Struk, *Spacer ulicami Crossen i Krosna*, Krosno Odrzańskie 2004, maszynopis, s. 45).

⁸⁸ J. A. Szwagrzyk, *op.cit.*, s. 382; L. Helmholdt, *Die Münzprägungen...*, s. 50.

⁸⁹ G. A. Matthias, *op.cit.*, s. 221 tam także o początkach mennicy w 1621 r., okresie Kipper i Wipper oraz cenach na lokalnym rynku w omawianym czasie; E. Neumann, *op.cit.*, s. 195-196; L. Helmholdt, *Die Münzprägungen...*, s. 50.

⁹⁰ J. A. Szwagrzyk, *Pieniądz...*, s. 205-206.

⁹¹ L. Helmholdt, *Die Münzprägungen...*, s. 51.

⁹² T. Kałkowski, *Niemiecka...*, s. 74; Z. Żabiński, *Systemy...*, s. 154.

⁹³ E. Neumann, *Die Münzen...*, s. 199.

il. 9. Szóstak krośnieński bity pod panowaniem Jerzego Wilhelma – 1622-1623. Na podstawie: Witryna internetowa – <http://www.muenzauktion.com>; Średnica: 26 mm.

koniec części I

SPIS TREŚCI

Edmund Kopicki, <i>Monety koronne Stefana Batorego 1576-1586 (część III)</i>	161
Bartosz Awianowicz, <i>Kolekcjonerstwo numizmatyczne w starożytnym Rzymie w świetle wybranych świadectw archeologicznych i literackich</i>	175
Wojciech Mirocha, <i>Spintriae (część II)</i>	179
Dariusz Rop, <i>Nowy typ szeląga koronnego Stefana Batorego</i>	189
Zbigniew Kielb, <i>Do kogo należał herb Korwin znajdujący się na szelągach Jana Kazimierza Wazy?</i>	191
Tomasz Struk, <i>Moneta Crossene. Produkcja monet i banknotów w dziejach Krosna Odrzańskiego (część I)</i>	199
Czesław Chmielecki, <i>Oryginalny i ciekawy wzór polskiego banknotu 100 markowego emisji z 15 lutego 1919 r.</i>	211
Łukasz Gaszewski, <i>Order Krzyża Wojskowego. Nowe odznaczenie wojskowe III RP</i>	213
Marek Jura, <i>Dwa nieznane lub bardzo mało znane numizmaty</i>	221
Bogumił Sikorski, <i>Nieznane lub mało znane monety zastępcze i żetony Wielkopolski Pomorza i Mazur (część V)</i>	223
Z życia Towarzystwa.....	234
Wydawnictwa ZG PTN.....	III

CONTENTS

Edmund Kopicki, <i>Crown coins of Stefan Batory 1576-1586 (part III)</i>	161
Bartosz Awianowicz, <i>Coin Collecting in Ancient Rome in the Light of Selected Archeological and Literary Sources</i>	175
Wojciech Mirocha, <i>Spintriae (part II)</i>	179
Dariusz Rop, <i>New type of the Crown schilling of Stefan Batory</i>	189
Zbigniew Kielb, <i>Who did the coat of arms "Korwin" occurred on the Lithuanian schillings of Jan Kazimierz belong to?</i>	191
Tomasz Struk, <i>Moneta Crossene, the production of coins and banknotes in the history of Krosno Odrzańskie (part I)</i>	199
Czesław Chmielecki, <i>The original and interesting specimen of Polish 100 mark banknote of the 15th February 1919 issue</i>	211
Łukasz Gaszewski, <i>Order of the Military Cross - A New Award of the Third Republic</i>	213
Marek Jura, <i>Two unknown or little known numismatic values</i>	221
Bogumił Sikorski, <i>The unknown or little known substitute coins and tokens of Great Poland, Pomerania and Masuria (part V)</i>	223
Society Newsletter.....	234
PNS Publications.....	III

ISSN 0006-4017